

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Ühinguõigus õigusloomejuristidele

25.05.2018

Dr. iur. Andres Vutt

andres.vutt@ut.ee

Teemad

- ▶ **I Ühinguõiguse põhiseaduslikud alused**
- ▶ **II Juriidilise isiku liigid**
- ▶ **III Juriidilise isiku vormi valiku alused**
- ▶ **VI Juhtorgani liikmete õiguslik seisund**
- ▶ **V Juhtorgani liikme kohustused**

Põhiseaduslik asutamis- ja ühinemisvabadus, ettevõtlusvabadus

§ 9. Põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused laienevad juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega.

§ 31. Eesti kodanikel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulundusühingutesse ja -liitudesse. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikega ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.

§ 48. Igaühel on õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja -liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud.

Keelatud on ühingud, liidud ja erakonnad, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutust sätestava seadusega.

Ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida.

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kaasused

- ▶ 3-4-1-1-96 MTÜS § 5: alaealiste MTÜ liikmeks olemise keeld
- ▶ 3-4-1-6-00 AlkS § 19 lg 1 p 2: tegevusloa kehtetuks tunnistamine
- ▶ 3-4-1-3-02 Rahvusoperi seaduse § 20 lg 2: ruumide rendilepingute seadusega lõpetatuks lugemine
- ▶ 3-4-1-3-12 EVKS § 18 lg 2: OÜ osade EVK-st kustutamine

Vastuolu puudumine + menetlus pooleli

- ▶ Aktsiate ülevõtmine (ÄS § 363¹ jj)
- ▶ Aktsiaseltsi õigus dividende mitte maksta (normi puudumine)
- ▶ 2-17-10423: MTÜ kohustus koostada ja avalikustada majandusaasta aruanne

EL õigusest tulenevad reeglid ja põhimõtted ühinguõiguse valdkonnas

▶ ELTL art 49

Allpool esitatud sätete kohaselt keelatakse piirangud, mis kitsendavad liikmesriigi kodaniku asutamisevabadust teise liikmesriigi territooriumil. Niiviisi keelatakse ka piirangud, mis takistavad mis tahes liikmesriigi territooriumile asunud liikmesriigi kodanikel rajada esindusi, filiaale ja tütarettevõtjaid.

Kui kapitali käsitleva peatüki sätetest ei tulene teisiti, hõlmab asutamisevabadus õigust alustada ja jätkata tegutsemist füüsilisest isikust ettevõtjana ning asutada ja juhtida ettevõtjaid, eriti äriühinguid artikli 54 teises lõigus määratletud tähenduses, neil tingimustel, mida oma kodanike jaoks sätestab selle riigi õigus, kus niisugune asutamine toimub.

ELTL art 54

- ▶ Äriühingud, mis on asutatud vastavalt liikmesriigi seadusele ja millel on liidu piires registrijärgne asukoht, juhatuse asukoht või peamine tegevuskoht, võrdsustatakse käesoleva peatüki sätete kohaldamise korral füüsiliste isikutega, kes on liikmesriikide kodanikud.
- ▶ Äriühingutena mõistetakse tsiviil- või kaubandusõiguslikke äriühinguid, samuti ühistuid ja muid avalik-õiguslikke või eraõiguslikke juriidilisi isikuid, välja arvatud mittetulundusühingud.
 - ▶ ‘Companies or firms’ means companies or firms constituted under civil or commercial law, including cooperative societies, and other legal persons governed by public or private law, save for those which are non-profit-making.
 - ▶ Als Gesellschaften gelten die Gesellschaften des bürgerlichen Rechts und des Handelsrechts einschließlich der Genossenschaften und die sonstigen juristischen Personen des öffentlichen und privaten Rechts mit Ausnahme derjenigen, die keinen Erwerbszweck verfolgen.

EL määrused

- ▶ 2137/85 Euroopa majandushuviühing
- ▶ 1082/2006 Euroopa territoriaalse koostöö rühmitus
- ▶ 2157/2001 Euroopa äriühing (SE)
- ▶ 1435/2003 Euroopa ühistu (SCE)

Direktiivid

- ▶ 2017/1132/EL äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta (kodifitseeritud)
- ▶ 2004/25/EÜ ülevõtmispakkumised
- ▶ 2007/36/EÜ aktsionäri õiguste direktiiv, täiendatud 2017/828/EL (aktsionäride pikaajalise kaasamise soodustamine)
- ▶ 2013/34/EL ühtne finantsaruannete direktiiv

Ühinguõiguse valdkonna õigusaktid

- ▶ Tsiviilseadustiku üldosa seadus
- ▶ Äriseadustik
- ▶ Tulundusühistuseadus
 - ▶ Hooneühistuseadus
- ▶ Mittetulundusühingute seadus
 - ▶ Kirikute ja koguduste seadus
 - ▶ Erakonnaseadus
 - ▶ Ametiühingute seadus
- ▶ Korteriomandi- ja korteriühistuseadus
- ▶ Sihtasutuste seadus
- ▶ Võlaõigusseadus

Õigusaktid

- ▶ Väärtpaberite registri pidamise seadus
- ▶ Raamatupidamise seadus
- ▶ Audiitortevgevuse seadus
- ▶ Karistusseadustik
- ▶ Riigivaraseadus
- ▶ Korruptsioonivastane seadus

Tavanormide kogud:

- ▶ Hea ühingujuhtimise tava
- ▶ Raamatupidamise toimkonna juhendid + IFRS

Õigusaktid: registrimenetlus

- ▶ Tsiviilkohtumenetluse seadustik 58. ptk
- ▶ Äriseadustik
- ▶ Mittetulundusühingute seadus
- ▶ Sihtasutuste seadus
- ▶ Justiitsministri määrused
 - ▶ Kohtu registriosakonna kodukord
 - ▶ Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine
 - ▶ Kohtule dokumentide esitamise kord
 - ▶ Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri ning kommertspandiregistri elektrooniliste andmete väljastamise eest võetava tasu suuruse ja nende isikute loetelu, kellele väljastatakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri ning kommertspandiregistri elektroonilisi andmeid tasuta

Põhikiri, ühinguleping, lepinguvabadus

- ▶ Ühinguõigus on eraõigus, aluspõhimõtteks on lepinguvabadus
- ▶ Võrreldes lepinguõigusega enam imperatiivseid norme
- ▶ Imperatiivsus on kas seaduses otse nimetatud või tuleneb normi olemusest
- ▶ Nn tüübisunniga seotud normid on imperatiivsed
- ▶ Dispositiivsus võib olla piiratud
- ▶ Dispositiivsed on üksnes sisesuhteid reguleerivad normid
- ▶ Dispositiivsus on erinev sõltuvalt ühingu vormist ja reguleerimisesemest

Põhikiri, ühinguleping, lepinguvabadus

- ▶ Dispositiivsuse saab realiseerida kas põhikirjas või ühingulepingus (mitte nn osanike või aktsionäride lepingus)
- ▶ Põhikirjal võib olla olemas:
 - ▶ miinimumsisu
 - ▶ fakultatiivne sisu
 - ▶ muud kokkulepped, mis ei ole põhikirja osaks
- ▶ Ühinguõiguses kehtivad kõik eraõiguse üldpõhimõtted (nt hea usu ja mõistlikkuse põhimõte), spetsiifiline on võrdse kohtlemise põhimõte

Digitaalne ühinguõigus

- ▶ Kõik põhineb digiallkirjal
- ▶ Kasutusvõimalused
 - ▶ suhtlemine riigiga (sh registrimenetlus)
 - ▶ ühingusisene suhtlemine
- ▶ E-residentsus
 - ▶ *ex ante* reeglid puuduvad, *ex post* reeglite rakendamine on kaheldav
 - ▶ kättetoimetamine
 - ▶ ühingute registrist kustutamine

Ühinguõiguslikud õiguskaitsevahendid

- ▶ **Õigustatud isikud:**
 - ▶ osanik/aktsionär
 - ▶ Individuaalsed õigused
 - ▶ vähemusõigused
 - ▶ ühing
 - ▶ ühingu võlausaldaja
- ▶ **Kohustatud isik:**
 - ▶ ühing
 - ▶ osanik/aktsionär
 - ▶ juhtorgani liige

Ühinguõiguslikud õiguskaitsevahendid

- ▶ Nõuded:
 - ▶ Otsuste vaidlustamine
 - ▶ kehtetuks tunnistamise nõue
 - ▶ tühisuse tuvastamise nõue
 - ▶ Kahju hüvitamine
 - ▶ Teabenõue
 - ▶ Erikontrolli määramine
 - ▶ Koosoleku kokkukutsumine
 - ▶ Juhtorgani liikme nimetamine
 - ▶ Juhtorgani liikme tagasikutsumine
 - ▶ Osaniku väljaarvamine
 - ▶ Aktsiate ülevõtmine

Juriidilise isiku vormi valiku alused

- ▶ Tegevuse sisu (MTÜS § 40: MTÜ lõpetatakse kohtumäärusega, kui tema põhitegevuseks saab majandustegevus – vt ka RKTko 2-16-17452 13.09.2017)
- ▶ Suurus (eelkõige OÜ vs AS)
- ▶ Lepinguvabaduse kohaldamise võimalused
- ▶ Riigi võimalused – piirangud RVS § 8 lg 8 (täisvastutus, tulundusühistu, seltsing)

Juhtorgani liikme ametisuhe, selle tekkimine

- ▶ Ametisuhte komponendid:
 - ▶ nn ametiseisund
 - ▶ nn käsund
- ▶ Juhtorgani liikme suhe aktsiaseltsiga on käsundilaadne lepingusarnane õigussuhe (nn korporatiivne õigussuhe) (Vt 3-2-1-41-05, 3-2-1-39-05).
- ▶ Ametisuhte tekib:
 - ▶ valitava isiku nõusolek või heakskiit
 - ▶ valimise otsus
 - ▶ mõlemad tahteavaldused peavad olema kätte toimetatud
- ▶ Ametisuhte kehtivus ei ole seotud registrikandega

Juhatuse liikme leping

- ▶ Reguleerib täiendavalt nn käsundi komponenti
- ▶ Olemasolu ei ole kohustuslik (v.a. riigi osalusega ühingud – RVS § 86 p 1 ?)
- ▶ Tegemist käsunduslepinguga (VÕS § 635). Nimetatud lepingu dispositiivsust piiravad täiendavalt ÄS sätted, nt tasu (maksete) suurus peab olemas vastavuses juhatuse liikme ülesannete ja ühingu majandusliku olukorraga (ÄS § 180¹ lg 2, 314 lg 2).
- ▶ Juhatuse liikme õigussuhtele ei kohaldu töölepingu seadus
- ▶ Reeglina lõpeb leping koos ametisuhte lõppemisega (st ametisuhte lõppemise tahteavaldus sisaldab ka lepingu lõpetamise tahteavaldust) (vt ka RKTko 2-16-11889 07.03.2018)

Juhatuse liikme tasu

- ▶ Peab olema vastavuses juhatuse liikme ülesannete ja ühingu majandusliku olukorraga
- ▶ Tasu maksmine on kokkuleppe küsimus
 - ▶ Nn võõrorganina tegutseval juhatuse liikmel võib olla tasu maksmise nõue
 - ▶ Nn omaorganina tegutseval juhatuse liikmel ei ole tasu maksmise nõuet

Juhtorgani liikmete ülesanded

- ▶ Nõukogu:
 - ▶ Tegevuse kavandamine
 - ▶ Juhtimise korraldamine
 - ▶ Järelevalve teostamine juhatuse üle
- ▶ Juhatas:
 - ▶ Juhtimine
 - ▶ Esindamine
- ▶ Komiteed: töökorralduslikud kogud, õiguslik tähendus puudub

Juhatuse spetsiifilised kohustused

- ▶ Osanike koosoleku kokkukutsumine (ÄS § 171 lg 2 p 1)
- ▶ Aruandekohustus (ÄS § 166 lg 1)
- ▶ Informeerimiskohustus majandusliku olukorra halvenemisest ja olulistest asjaoludest (ÄS § 180 lg 5)
- ▶ Pankrotiavalduse esitamise kohustus (ÄS § 180 lg 5¹)
- ▶ Raamatupidamise korraldamine (ÄS § 183)
- ▶ Osanike nimekirja pidamine (ÄS § 182)

Hoolsuskohustus

- ▶ TsÜS § 35; ÄS § 187 lg 1
- ▶ Tegemist üldise käitumisstandardiga, millest tuleb lähtuda ja mille abil saab hinnata peamiste (juhtimine, esindamine, planeerimine, kontroll ja järelevalve) ning spetsiifiliste (nt aruannete esitamine, raamatupidamise korraldamine jms) kohustuste täitmist.

Ärilise kaalutluse reegel (*business judgement rule*)

- ▶ Juhatusel ei ole oma tegevusest isiklikult huvitatud
- ▶ Juhatusel on mõistlikult informeeritud
- ▶ Sarnases olukorras tegutsev juhatusel võib ratsionaalselt uskuda, et tema tegevus on ühingu parimates huvides

- ▶ Lisakategooriad (kohtupraktikast – hõlmatud teiste kategooriatega):
 - ▶ Põhjendamatu riskide võtmise keeld
 - ▶ Tegutsemine kooskõlas seadusega

Lojaalsuskohustus

- ▶ Juhtorgani liige peab eelistama oma tegevuses juhtorgani liikmena aktsiaseltsi huve enda isiklikele ja kolmandate isikute huvidele. Juhtorgani liige peab vältima huvide konflikti ning mitte kuritarvitama oma õiguslikku seisundit.
- ▶ Lojaalsuskohustusest tuletatud alamkohustused on:
 - ▶ Konkurentsikeeld (ÄS § 312; 324)
 - ▶ Ärisaladuse hoidmise kohustus (ÄS § 313; 325)
 - ▶ Laenukeeld (ÄS § 281 lg 1)

Nõukogu liikme vastutus

- ▶ 3-2-1-113-16, 3-2-1-152-16
- ▶ Eelkõige järelevalvekohustuse rikkumine
- ▶ Nõukogu kohustuste rikkumise eelduseks on üldjuhul juhatuse liikme kohustuste rikkumine
- ▶ Teadmine, et juhatus võib teha kahjuliku tehingu, võib tuua kaasa seda teadva nõukogu liikme vastutuse, kui ta ei teinud midagi kahju ärahoidmiseks
- ▶ Uus õigusmõiste „ebapiisav järelevalve“

Järelevalve standard

- ▶ Järelevalvet võib lugeda nõuetekohaseks juhul, kui nõukogu
 - ▶ pöörab tähelepanu kõigile juhatuse aruannetele ja teabele, mille ta saab juhatuselt, samuti sündmustele juriidilise isiku tegevuses, mille juhatus on nõukogule avalikustanud;
 - ▶ täidab oma kohustust kontrollida majandusaasta aruannet ja juhatuse esitatud muid aruandeid;
 - ▶ on veendunud, et juhatuse koosseis on nõuetekohane ja juhatuse liikmed sobivad juriidilist isikut juhtima;
 - ▶ on veendunud, et juhatuse liikmetel on hea koostöö ning juriidilise isiku juhtimise abinõud (st planeerimine ja aruandlus) ning organisatsioon on nõuetekohased;
 - ▶ teeb kindlaks, et juhatus täidab nõuetekohaselt aruandluskohustust;
 - ▶ on suuteline tundma ära kõik märgid, mis näitavad, et juhatus kas rikub või võib rikkuda oma kohustusi;
 - ▶ kontrollib, kas kavandatud arengutest kõrvalekaldumised, vara või kohustuste väärtuse oluline muutumine või olulised erinevused majandustulemustes, võrreldes samaväärsete juriidiliste isikutega, on põhjendatud ja juhatus tegutseb neis olukordades adekvaatselt.

Juhatuse liige vs faktiline ühingujuht

- ▶ 3-2-1-181-15 p 34-39
- ▶ 3-2-1-65-16 p 25-29

- ▶ Eeldused:
 - ▶ Võtab üle osa või kõik juhatuse liikme ülesanded
 - ▶ Käitub välissuhetes nagu juhatuse liige
 - ▶ Tegutseb pikema aja jooksul
 - ▶ Ajab ühingu asju

Korralduste täitmine

- ▶ Tegutsemine vastavalt kõrgema organi õiguspärasele otsusele välistab juhtorgani liikme vastutus (TsÜS § 37 lg 1 ls 2). Muu hulgas peab selline korraldus olema materiaalselt õiguspärane.
- ▶ 3-2-1-129-15. Kontserni huvides tegutsemine on õigustatud, kui on täidetud järgmised tingimused:
 - ▶ tegevus, mille hoolsusstandardile vastavust hinnatakse, on äratuntavalt kontserni kui terviku huvides (st ei piisa, kui see on ühe ühingu, nt ainult emaühingu huvides)
 - ▶ niisuguses olukorras tehtud tehing peab olema tehtud vastusooritusega
 - ▶ kontsernihuvi järgimisega ei saa õigustada lojaalsuskohustust rikkuvaid kuritarvitusi
 - ▶ Kontsernihuvi järgimisega ei saa õigustada ühtegi sellist tehingut, mis tehakse hoolsuskohustust rikkudes juba maksejõuetu ühingu arvel või millega põhjustatakse tütarühingu maksejõuetus.

Osaniku / aktsionäri vastutus

- ▶ Lepinguga võetud kohustus
- ▶ Lepingueelsed läbirääkimised (vt RKTko 3-2-1-62-13)
- ▶ Tahtlik heade kommete vastane käitumine või mõne kaitsenormi rikkumine
- ▶ Lojaalsus- ja heas usus tegutsemise kohustuse rikkumine
- ▶ Läbiva vastutuse põhimõte:
 - ▶ osaniku ja ühingu varad on segunenud
 - ▶ ühing on alakapitaliseeritud
 - ▶ varad on ühingust välja viidud